

Țările române în sistemul relațiilor diplomatice medievale

(Repere informative pentru studenți la disciplina „Evoluția diplomației internaționale și naționale”)

Silvia DULSCHI,
doctor în istorie, conferențiar universitar,
șef Direcție știință și doctorat,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

The basic element of medieval diplomatic system of Romanian Principalities where the messengers (solii). In distinct category of messengers where selected distinguished, cultivated, fine and refined men. They where speaking languages the most relevant languages in circulation at the time, possessed good manners, the art of conversation, and art of swordplay. History noted the names of some famous messengers, such as Ion Țamblac, Luca Cirja, count Mihalcea, David and Theodore Corbea, Nicolae Miclescu Spataru.

In this article we aim to call attention to lesser known figure of Ion Caraiman, messenger in Constantinople of the ruling family of Movilesti at the end of XVI century and early XVII century, whose successful diplomatic activity has been appreciated not only by the Ottoman dignitaries, but also ambassadors of great powers in Constantinople, who once wrote in their reports about his achievements.

REZUMAT

Elementul de bază al aparatului diplomatic medieval al Țărilor Române l-au reprezentat solii. În categoria selectă a solilor intrau oameni distinși, cultivați, fini, rafinați. Cunoșteau limbile de circulație ale timpului, bunele maniere, arta conversației, dar și arta mînuirii sabiei.

Istoria a reținut numele unor soli celebri, cum ar fi Ion Țamblac - solul lui Ștefan cel Mare, Luca Cârje - solul lui Ștefăniță Vodă, banul Mihalcea - solul lui Mihai Viteazul, David și Teodor Corbea - solii lui Constantin Brâncoveanu sau Nicolae Miclescu Spătarul - solul țarului rus Aleksei Mihailovici în îndepărtata Chină.

Prin materialul de față ne propunem să aducem în atenție figura mai puțin cunoscută a paharnicului Ion Caraiman - solul la Constantinopol al familiei domnitoare a Movileștilor, la sf. sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea, a cărei activitate diplomatică de succes a fost apreciată nu numai de demnitarii otomani, ci și de ambasadorii unor mari puteri la Constantinopol, care scriau în repetate rânduri în rapoartele lor despre realizările sale.

În Evul Mediu, a fi ambasador la Constantinopol te putea costa viața, deoarece nu exista imunitate diplomatică. Țările Române, considerate, sub raport juridic, din veacul al XVI-lea, state vasale Imperiului Otoman, nu aveau dreptul la o politică externă proprie, ele fiind obligate să susțină și să promoveze politica externă a puterii suzerane: Imperiul Otoman. Ele nu aveau dreptul să întrețină relații diplomatice decât cu Înalta Poartă, unicele reprezentanțe diplomatice cu caracter permanent fiind cele de la Constantinopol; în fruntea acestora se aflau șefii de misiune, actualii ambasadori, numiți cu un termen de specialitate otoman: kapukehaie.

Fiecare domn de Țară Românească își promova politica externă cu ajutorul unui aparat diplomatic eficient și bine pus la punct. Elementul de bază al acestuia era cancelaria domnească, formată din dieci sau pisari, specializați în diversele limbi ale vremii, de la slavă și turco-tătară la latină, germană, maghiară și rusă; cancelaria era condusă de un logofăt – adevăratul ministru de externe medieval. Cu timpul, locul logofătului ca dregător însărcinat cu „trebile străine” în Divanul Domnesc va fi luat de postelnic și marele postelnic. Însă elementul de bază al aparatului diplomatic medieval l-au reprezentat solii. Aceștia erau purtătorii mesajului domnesc, public sau de taină, pe care îl duceau, adeseori - cu prețul vieții, căci imunitate diplomatică nu exista în acele vremuri – *la liderul politic și militar destinat*. Solii erau oameni distinși, cultivați, fini, rafinați, cunoscând limbile de circulație ale timpului, uzanțele de la Curțile străine, bunele maniere, arta conversației și, în aceeași măsură, arta mânuirii sabiei, când erau atacați în misiune de elemente ostile.

Între aceștia, paharnicul Caraiman, solul la Constantinopol al familiei domnitoare a Movileștilor, are o istorie interesantă și mai puțin cunoscută, asupra căreia ne vom opri în cele ce urmează. Activitatea paharnicului Caraiman debutează cu înscăunarea lui

Ieremia Movilă. „Ceea ce caracterizează soliile lui Caraiman, arată diplomatul român dr. Ioan D. Condurachi, jurist din anii interbelici, care a cercetat diplomația Evului Mediu românesc, nu sunt cuvântările strălucite, ce-ar fi rostit în fața turcilor, pentru care vorbele frumoase nu aveau nicio valoare, ci mijloacele de convingere întrebunțate de dânsul, printre care, în primul loc, darurile, și apoi iscusița cu care a știut să-și creeze relații printre marii demnitari turci și persoanele cu influență din Constantinopol, ceea ce i-a permis să dejoace toate intrigile care se țeseau contra domnitorilor săi și să nimicească toate uneltirile ce se puneau la cale pentru detronarea Movileștilor, fie din scaunul Moldovei, fie din cel muntean.

Activitatea diplomatică de succes prestată de paharnicul Caraiman la Constantinopol în folosul familiei domnitoare a Movileștilor a fost apreciată elogios nu numai de demnitarii otomani, ci și de ambasadorii unor mari puteri la Constantinopol, care au scris de mai multe ori în rapoartele lor despre realizările sale.

Dar să lăsăm să vorbească istoria. Activitatea paharnicului Caraiman debutează odată cu înscăunarea lui Ieremia Movilă pe tronul Moldovei, în anul 1595. La 24 august, Ieremia năvălește în Moldova, cu sprijinul polonilor, și îl detronează pe Ștefan Răzvan, domnul Moldovei, pentru numai câteva luni (aprilie-august 1595). Contemporanii săi erau Mihai Viteazul în Țara Românească și Sigismund Bathory în Ardeal.

Promovând o politică filopolonă și filo-otomană clară, căci aceste două puteri îl înscăunaseră, de altfel, era și firesc ca domnul Moldovei să nu se afle în bune raporturi cu omologii săi din Valahia și Transilvania, angrenați într-o veritabilă campanie anti-otomană. Mai mult, Ieremia Movilă nutrea, la adresa lui Mihai Viteazul, gânduri de detronare și înlocuire a acestuia cu fratele său, Simion Movilă. Ca atare, va întreprinde acțiuni militare clare, dacă nu directe, împotriva domnului muntean, lăsându-le tătarilor cale

liberă prin Moldova, pentru a năvăli și prăda în Țara Românească, și împiedicându-i, alături de poloni, pe cazaci spre a-i veni în ajutor lui Mihai.

În vara anului 1599, la Constantinopol sosi o delegație impunătoare. Ținta acesteia era de a-l alunga pe Mihai Viteazul din Țara Românească. După cum se cunoaște, imaturul și nestatornicul principe al Transilvaniei, Sigismund Bathory, a abdicat de două ori, în anii 1597 și 1599: prima oară - în favoarea împăratului habsburg Rudolf al II-lea, în intervalul 1597 - august 1598, și a doua oară - la 30 martie 1599, în favoarea vărului său, cardinalul Andrei Bathory. Acesta din urmă avea aceleași vederi politice filoturce și filopolone ca domnul Moldovei; iar cei doi aveau în vedere închinarea Transilvaniei și Moldovei Înaltei Porți, alungarea lui Mihai Viteazul de la tronul Valahiei și înlocuirea acestuia cu un domn filopolon și filoturc, urmând ca și această Țară Românească să intre în sfera politică otomană.

Prima unire a românilor și rolul jucat de Ieremia Movilă în prăbușirea acesteia. La sfârșitul lunii mai 1600, a avut loc expediția victorioasă a lui Mihai Viteazul în Moldova. Ieremia Movilă a fost alungat și a fugit în Polonia, iar Mihai a unit sub sceptrul său toate cele trei Țări Românești, devenind domnul primei uniri a românilor (mai - septembrie 1600). Domnul fugar îl va trimite iarăși la Constantinopol pe paharnicul Caraiman. A doua misiune a sa va fi însă încununată de succes. Turcii îi vor oferi lui Caraiman, cel puțin, 400.000 de țechini, necesari lui Ieremia Movilă pentru a-și aduna o oaste pentru a-și recupera tronul pierdut. Evenimentele din toamna anului 1600, care au condus la înfrângerea și detronarea lui Mihai, se cunosc foarte bine: sosit în Transilvania pentru a înăbuși o revoltă a nobililor, care nu l-au mai recunoscut în calitate de domn, Mihai va fi înfrânt la Mirăslău, la 18 septembrie, de oștile coalizate ale lui Sigismund Bathory și ale generalului imperial Giorgio Basta. Pierzând, astfel, Transilvania, Mihai va reveni în

Țara Românească spre a înfrunta oastea polonă a cancelarului Jan Zamoyski, care îl înscăunase deja în Moldova domn pe Ieremia Movilă și urmărea întronarea în Țara Românească a fratelui acestuia, Simion Movilă. În urma înfrângerilor suferite la Bucov, pe Teleajen (20 octombrie) și la Curtea de Argeș (25 noiembrie), Mihai va pierde și această a treia țară românească.

După doar patru-cinci luni, prima unire a românilor s-a prăbușit. Pentru diplomatul lui Ieremia Movilă, paharnicul Caraiman, victoria era totală. În noiembrie, când Mihai suferea a doua înfrângere a sa în Țara Românească, paharnicul Caraiman sosea de la Constantinopol, aducând cu sine însemnele domnești pentru Simion Movilă.

Paharnicul salvează tronul lui Simion Movilă. Domnia lui Simion Movilă nu va fi una lungă: în august 1602, Radu Șerban îl va detrona, devenind domn al Țării Românești pentru un deceniu, până în septembrie 1611. Paharnicul Caraiman va porni degrabă spre Constantinopol, într-o nouă misiune, încercând să obțină sprijinul și bunăvoința sultanului și a marelui vizir Ibrahim Pașa, în vederea readucerii pe tron a lui Simion Movilă. Va eșua în demersurile sale, marele vizir declarându-i de la bun început că hotărârea sultanului în favoarea lui Radu Șerban este nestrămutată și, ca atare, nu mai era absolut nimic de făcut. Ieremia Movilă îl va rechema în țară în decembrie 1603. Revenit în Moldova, Caraiman își va relua vechea dregătorie, de mare paharnic, rămânând în țară până la moartea domnitorului Ieremia Movilă, petrecută în iunie 1606. Locul lui pe tronul Moldovei va fi luat de fratele Simion; va fi ultima sa domnie, la fel de scurtă ca și aceea din Valahia. Cât a domnit în Moldova (30 iunie 1606 - 14 septembrie 1607), Simion Movilă a fost nevoit să-l înfrunte pe pretendentul Ștefan Bogdan - fiul fostului domn al Moldovei, lancu Sasul (1579-1582) - care, cu sprijinul regelui Angliei, Iacob I Stuart, la a cărui Curte s-a aflat mulți ani și a cărui protecție o dobân-

dise, încerca obținerea tronului moldovean.

Sprijinul ambasadei Marii Britanii la Constantinopol fiind destul de influent și de puternic, era nevoie de un diplomat extrem de versat și de cunoscător al jocurilor de culise la Constantinopol, care să poată contracara încercarea lui Ștefan Bogdan. Acest diplomat nu putea fi altul decât paharnicul Caraiman; din nou, paharnicul se va achita ireproșabil de misiune, turcii recunoscându-l pe Simion Movilă domn al Moldovei. În vara anului 1607, Caraiman se întorcea în Moldova, ocupându-și dregătoria inițială, cu satisfacția misiunii îndeplinite.

În slujba lui Constantin, fiul lui Ieremia Movilă. Perioada 1607-1611 a fost caracterizată de rivalitatea și perindarea la tronul Moldovei a celor două beizadele domnești: fiul lui Ieremia Movilă, Constantin, susținut de turci, și fiul lui Simion Movilă, Mihail, sprijinit de poloni. Paharnicul Caraiman își va pune serviciile în slujba celui dintâi. Conform relatării unui raport venețian din 15 februarie 1608, fiul lui Ieremia Movilă, Constantin, ajungând domn al Moldovei – este vorba despre domnia din intervalul octombrie 1607 – începutul lui noiembrie 1607 – „a trimis la Poartă un agent al său numit Caraiman Aga, cu bani, ca să capete grația Porții și confirmarea în domnie” (Hurmuzaki, Documente, IV).

Caraiman a ajuns la Constantinopol, având asupra sa atât tributul, în valoare de 50.000 de țechini, cât și alte sume de bani, în surplus, destinate sultanului și înalților dregători otomani. Și această misiune a sa va avea succes. Utilizând cu măiestrie meșteșugul cuvântului, împărțind cu dărnicie sume de bani în dreapta și în stânga, solul lui Constantin Movilă a reușit să contracareze intrigile și demersurile partizanilor lui Mihail și să obțină de la sultanul Ahmed I confirmarea domniei lui Constantin pe tronul de la Iași.

Sultanul a pus însă o condiție: rămânerea paharnicului Caraiman la Constantinopol, în calitate de kapukehaie al domnului

Moldovei, în vederea asigurării plății tributului. Iar trimisul domnului s-a conformat; și nu i-a fost deloc ușor în această calitate, deloc de invidiat.

A avut de înfruntat intrigile partizanilor lui Mihail Movilă, care îi urmăreau fiecare mișcare, gata să lovească. În plus, domnul întârzia constant plata tributului, stârnind îngrijorarea sultanului și a marilor dregători, lucru care se răsfrângea în mod negativ asupra kapukehaiei sale. În sfârșit, sosind numai o parte din tribut, marele vizir l-a mustrat cât se poate de aspru pe paharnic. Susținătorii lui Ștefan Bogdan l-au atacat și molestat pe paharnic.

Constantin Movilă va domni în Moldova vreme de patru ani, din 9 decembrie 1607 până la 10 noiembrie 1611. Între timp, la sfârșitul anului 1608, la Constantinopol, „tabăra” pretendentului Ștefan Bogdan va relua ofensiva diplomatică în vederea înscăunării acestuia, având în continuare susținerea regelui Angliei și a ambasadei Marii Britanii în capitala otomană. Dându-și seama că au de înfruntat un adversar redutabil, în persoana paharnicului Caraiman, susținătorii pretendentului la domnie au încercat la început să-l roage pe ambasadorul englez să intervină pe lângă sultan și marele vizir pentru a-i convinge să ordone trimiterea lui Caraiman înapoi în Moldova.

Dar nu au avut succes, paharnicul bucurându-se de prestigiu și prestanță în ochii acestora. Au recurs atunci la alte mijloace, mai puțin ortodoxe: l-au pândit și așteptat pe Caraiman, l-au atacat și l-au molestat. Cum a aflat marele vizir acest lucru, a ordonat arestarea făptașilor și pedepsirea lor publică cu biciuirea, apoi închiderea unora dintre ei în vestita închisoare a celor șapte turnuri, Ediculé, și trimiterea la galere a altora. Vinovații au fost, astfel, pedepsiți în mod exemplar, mai puțin vinovatul principal, Ștefan Bogdan, care dăduse ordinul maltratării și care, adăpostit la reședința ambasadorului Angliei, era intangibil. Totuși marele vizir l-a mustrat pe ambasador pentru această

faptă, al cărei autor era protejatul acestuia. În decembrie 1609, paharnicul Caraiman a fost ucis.

Anul 1609 a fost unul extrem de agitat pentru paharnicul Caraiman; un an care i-a pus la încercare calitățile de diplomat iscusit, dar și ultimul an al vieții sale.

Între Constantin Movilă, domnul Moldovei, și noul principe al Transilvaniei, Gabriel Bathory (martie 1608 - octombrie 1613), vor izbucni niște neînțelegeri cauzate de refuzul domnului moldovean de a-și căsători fiica cu principele Ardealului. Războiul bătea la ușă, iar Gabriel Bathory și-a anunțat deschis sprijinul pentru pretendentul Ștefan Bogdan. În plus, Constantin Movilă întârzia plata tributului, făcând misiunea paharnicului Caraiman la Istanbul tot mai grea.

Kapukehaia se arăta, din această pricină, tot mai rar pe la Divan. În cele din urmă, datorită calităților sale incontestabile, folosindu-se și de influența avută pe lângă sultan și înalții dregători, paharnicul Caraiman a reușit să împiedice acest

conflict iminent. A fost ultima sa „faptă de arme” victorioasă pe tărâm diplomatic; o victorie pe care însă Ștefan Bogdan nu i-o va ierta. Acesta a ordonat, nici mai mult, nici mai puțin, uciderea kapukehaiei Moldovei. Astfel, în decembrie 1609, paharnicul Caraiman va fi ucis de susținătorii lui Ștefan Bogdan. Reacția sultanului și a marelui vizir a fost la fel de dură ca și în cazul molestării paharnicului, concretizându-se în arestarea, întemnițarea, schingiuirea și trimiterea la galere a făptașilor. La fel ca și în cazul anterior, autorul moral, cel care a dat ordinul, Ștefan Bogdan, a rămas intangibil.

„Așa și-a încheiat activitatea lui diplomatică, arată același Ioan D. Condurachi, marele Paharnic Ion Caraiman, apărând cu credință, până la moarte, interesele Domnitorului și ale țării sale. El a căzut ca un ostaș pe câmpul de bătaie, în serviciul comandat”. De cealaltă parte, în ciuda tuturor strădaniilor, Ștefan Bogdan nu va ajunge niciodată pe tronul Moldovei.

BIBLIOGRAFIE

1. Anghel. Dreptul diplomatic și consular. Ed. Lumina Lex, București, 1996.
2. Dicționar diplomatic. M. Alexie, P. Bărbulescu, Ed. Politică, 1979.
3. Gh. I. Brătianu. Adunările de stări în Europa și în Țările Române în Evul Mediu, Ed.
4. H. Inalcik. Imperiul Otoman. Epoca clasică, Ed. Enciclopedică, București, 1996.
5. I. D. Condurachi. Diplomați români în trecut (sec. XIV-XVII), Tipografia „Unirea” Brașov, 1937, p. 42.
6. J. Huizinga. Amurgul evului Mediu, Ed. Meridiane, București, 2003.
7. M. Malița. Diplomația. Ed. Enciclopedică, București, 2004.
8. P. P. Panaitescu. Interpretări românești, Ed. Enciclopedică, București, 1994.
9. S. Runciman. Căderea Constantinopolului, Ed. Enciclopedică, București, 1991.
10. V. Căndea, D. Giurescu. Pagini din trecutul diplomației românești. Ed. Meridiane, București, 1966.

Prezentat: 17 iunie 2016.

E-mail: silvia_moldovan@mail.ru